

gyűjtő: JAMBRIK KÁZMEIK

gyűjtés ideje: 1972-82

TART.: DIASOROZAT FORGATÓKÖNYV

8 lap

Földrajzi mutató: BALATONKERESZTÜR
BOKROSHEGT
BARIHEGT
VÖRS
BAGLAS
ÚJLAKI-HEGT

SAK mutató: X. 1, 2.

PAPÍRPARI VÁLLALAT

KISKUNHALASI GYÁRA

LELTÁRRA'S

ÁTVEVETVE A NA-52/83-as TÉTELE ALÓL.

SOMOGY MEGYEI MÚZEUM
KA-1667/83 189
Néprajzi anyag

KISPEL-RÓMAI MÚZEUM
52-88
KAPOSVÁR

1.a/

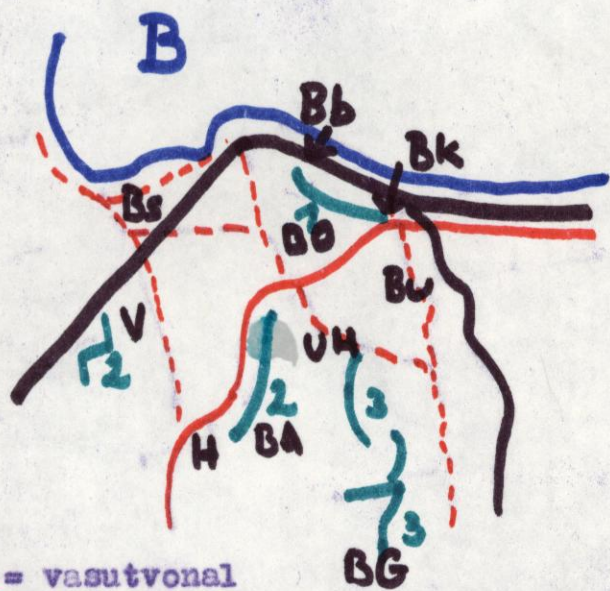
- Z = Zala folyó
- Zv = Zalavári hát
- K = Keszthelyi hát
- M = Marcali hát

1.b/

- B = Balaton
- M = Marcali hát
- Be = Berek
- F = Finom homok
- D = Durva homok
- L = Lengyelvári hát
- S = Somogyvári hát
- G = Gamási hát
- K = Kapos

1.c/

- B = Balaton
- K = Kapos

2./

- B = Balaton
- Bb = Balatonberény
- Bk = Balatonkeresztúr
- Bu = Balatonujlak
- Bs = Balatonszentgyörgy
- V = Vörs
- H = Hollád
- BA = Barihegy
- BO = Bokroshegy
- BG = Baglász
- UH = Ujlaki hegy

- = vasutvonal
- = M 7-es ut
- - - = 68-as ut
- = bejárt terület szakaszai/diatárak szerint/

Forgatókönyv

A Marcali-i hát északi harmada földrajzilag a somogyi Nagyberék ¹ és az Alsó Zalamellék ² közé nyúlik; Kéthely, Balatonujlak, Balatonkeresztur ³, valamint Balatonberény, Balatonszentgyörgy, Hollád és Vörs között helyezkedik el.

A külső szemlélő előtt hullámosnak tűnő halmokat a Budapest-Nagykanizsa közötti M 7-es utvonal Balatonkeresztur és Hollád között szeli át, a mellékutak Kéthely és Balatonszentgyörgy, továbbá Balatonszentgyörgy és Vörs között hatolnak be vagy emelkednek fel rá. A területet Kelet felől a Sári patak folytatásaként a Marcali-Kéthely-Balatonmáriafürdő térségében huzódó övcsatorna ⁴ és Északnyugat felől a Zala folyó, mint természetes határvonal ⁵ szegélyezik.

A terület legmagasabb pontjai a Baglas /Kéthely térségében/, a Barihegy /Hollád térségében/ és a Bokros-hegy ⁶ /Balatonkeresztur és Balatonberény között/ a Balaton tükreán hajózónak is feltűnnek és ezekről a pontokról ^{7,8} a Balaton medencéje is belátható ^{9,10,11}.

A dombvidék anyaga a lösz, melyet régebben ökrösfogattal szállítottak el ¹², ha netán felszíni egyenetlensége a szemet bántotta volna. Az utépitéssel járó nagyobb talajmozgatás kendőzetlenül hagyta a Bokroshegy déli oldalán ¹⁴.

A Bokroshegy a kereszturi temető mögül is megközelíthető ¹⁵. Belső relatív magassága 30-60 m. között változik, kaptatói alig vannak. A nagyobb gyerekek taligát huzva maguk után ^{16,17} mennek a hegyre krumpliért vagy zsenge kukoricáért.

A hegybeli pincék tarka összevisszasággal helyezkednek el. Általában az uttól beljebb fekszenek, zömmel nádtetősök ¹⁸ de találhatni már szalmazsupposat és felemásat is, amelyiken cserép is van, nád is, meg szalma is.

Kihasználva a felszíni adottságokat vagy a hajlatokba bujnak a présházak ¹⁹, vagy büszkén magasodnak elénk ^{20,21,22}. Csakhamar -mintegy félórás séta után- a vizválasztó gerincén vagyunk ²³ és a távvezeték vonalát szelve a berényi szőlőhegybe ²⁴ érünk.

Itt a hajdani szőlőkultúra erősen megfogyatkozott már és a tükesorokat kukoricasorok ²⁶ és más háztáji köztesek foglalták el. Bizarul hat a szemlélőnek a kontyostetős présházak sora ²⁷ a kukoricaföldek közepette. Még a turista is csodálkozva áll meg egyik-másika ablakszeménél és tekint be ²⁸, hogy látni e benne még valami szőlőművelésre utaló maradványt?

Szemet gyönyörködtetőbb, ha csak egymagában árválkodik ²⁹ helyre-pofozott tetejével nagy határ gyepek közepén. Olyan is akad, amelynek közelében ott a szalmazsupp-kéve ³⁰ várván feladatára, ³¹ meg egy megfelelő hozzáértő zsuppolóra is.

A hegybe általában gyalog is lehet menni. Van aki lovas-kocsival ³³ merészkedik és körülményesen fordul a pince elé. Más-hol a kipányvázott motorkerékpár a bukósisakkal ³⁴ és a demizsonnal árulkodik, hogy vendégek érkeztek. De a hegyben szives a vendégfogadás, egy-két pohárra érdemes megállni ³⁵, nehogy megsértődjön a gazda.

II.

Barihegynek valójában népi műemléki védettséget kellene élveznie. Holládiak és vörsiek járnak ide néha-napján még pincézni. Több-száz éves épületek a dombtetőn, öreg és vénülő gyümölcsfák között és a falvaktól való távolság miatt itt is a szőlő helyén mind nagyobb táblákban a köztesek terpeszkednek. ¹ Átalakul így a táj. Pedig akad látnivaló ² a pincehalmazban; nem is tudja a ván-

dor, hogy merre kapjon, hova szaladjon, mert olyan épületgazdagság zuhan elébe ³, hogy kevés az itt töltött napszak, ide többször vissza kell térni, itt mindig új és új a látnivaló ⁴; a rézbográcsot másutt nagyon megbecsülnék, de itt természetes, hogy a meszeléshez használják ^{5,6}. A dombtetőn a Bari-kápolna. A delet csak akkor köszönti harangszóval, ha éppen akad valaki fenn a hegyen, hogy megkondítsa. Pedig érdemes a közelébe ⁷ menni. Olaszos jellegű kis harangtornyával, sárga falával, napórájával hívogató fotótéma is. A harangszó a jel és az itt levők falatozni ⁸ kezdenek.

A közeli Vörs sokat törődik népi jellegű épületeivel, mert gondozza őket ¹⁰ és a tájképi környezetbe szervesen illeszkednek is. Az utcai kaputól be lehet látni a házakra ¹¹. A lakóépület még nádzsuppos, de a mögötte álló ólak és istállók cserepesnek készültek ^{12, 13}. A pajták között is van hagyományos ~~ax~~ ¹⁴ és van még mutatóban gémeskut is ¹⁵, de kolonc nélkül már.

A falusi tájház rendezett külsőt kapott ^{17,18} gondozott és jól ápolt zsuppal ¹⁹.

Ennek a zsuppnak az anyaga a Balaton szélén is követi a hullámozó víz mozgását ²¹. A téleⁿ le nem aratott, hanem csak a viharoktól tépázott nádszilánk ²² inkább csak trágyának lenne jó. A kévézett nádat megtaláljuk a szőlőhegyi pincék között ²³ is, és másutt a telepiek mellett ²⁴ is, jelezve a szándékot is.

Zsuppolómester ma már alig van ²⁶. Örülni kell, ha munka közben lencsevégre lehet kapni ²⁷, vagy pihenő közben -gondolom én, pedig csak a kéveadogatóra vár ²⁸, vagy simit a háztetőn ²⁹ esetleg egyenget ³⁰. Na de sokáig nem lehet fenn a gerincen ülni, a gazda csak lenn tölthető, fent megbillenne talán a pohár ³¹, meg nem is olyan az ize, mint pihenő közben.

Somogy és Zala határán fazzindelyes a harangláb ³³. Erdős-ligetes terepen visz tovább az ut a Baglas felé. Jóleső, amikor egyenesbe kerül az ember újra ³⁵ és pincéket is láthat ³⁶.

III.

Baglas a Marcali-i hátnak Kéthelytől délnyugatra eső területe. Vannak olyanok, akik a Parapli-dombot is hozzászámítanak, mivelhogy ott is ugyanolyan bort találhatni, de ez tévedés.

A Baglas rendezettebb, amolyan peremterület. Erre vallanak az épületek ¹ is. Itt a nyerges tető váltakozik a kontyossal ², de faragott portál ³ is található.

A présházak belsejében nem ritka a 150 éves és tölgyfából készült prés ⁴ sem.

A nagy szőlőhegyi cserkészés közben észre sem lehet venni és máris az Ujlaki-hegyben vagyunk. Ez különben a Kéthelyt Balatonszentgyörggyel összekötő 68-as útról is elérhető. Kerítése ⁵ jellegzetes és főleg a középhegységekben, erdélyi medencében lehet hasonlót felfedezni. Egyszerű kerítés, de határt szabó. A tájékozódást a tetőn ⁶ az öreg gerendakereszt ⁷ vagy a helyenként már szórványemléknek számító bádogkrisztus ⁸ biztosítja.

Itt újra a kereszturi, a bari-i hegyre jellemző szétszórt-ság is megtalálható ⁹. A présháztetőn a szalmazsupp már bádogcsorgóval egészült ¹⁰ ki, alatta vízgyűjtőkád vagy hordó. A présház ablakában bévül gázfőzőlap és használati eszközök ¹¹. A falakon színes nyomatok a juhokról ¹² és valami nyugati -talán burgenlandi- népviseletről ¹³; a házigazda kapta -örökítsem megkért engem.

A vasárnap délutánok csendesek. Ilyenkor jól esik a pinceajtóban üldögélni ^{15,16} vagy a sajtárnak támaszkodva a termés esé-

lyeiről ¹⁷ beszélgetni. A fagyaltot már felhozzák a hegybe is ¹⁸. A házbelieket esetleg hajtja a büszkeség és már a virágba boruló barackfa ¹⁹ sem jelent különösebb látványosságot. A telek végében megtámasztott kerekeskut ²⁰ oldalát még disziti szemet is gyönyörködtetően a paprikafüzér. De többen "belevágódnak" a kis trabantba és elporoznak a kereszturi hegybe, hogy megszemléljék az ujtelepítésü ²¹ szőlőt.

Keresztur fő ékességét a barokk templom és az előtte álló Keresztelő János szobor is fémjelzi ²². Ez a körséte végállomása. A kórusra a kikopott lépcsők ²³ vezetnek. A kórus a templom hajójából a mögötte lévő freskóval fenséges látvány ^{24,25}. A szenteltvizes medence is régi korból való ²⁶. A padok között az üvegablakok fénye ²⁷ verődik vissza. A templom mennyezetén a freskó ²⁸ és a főoltár mögötti kép ²⁹ mást mutat közelről és mást távolról ³⁰. A premier plan közelre hozza a főoltár barokk szobrait a mögöttes festménnyel ³¹. Az oldalkápolna vagy oldalfal képe ugyanolyan elevenen hat ³² távolról és közelről ³³. A fények még sejtetnek valamit az oldalkápolna ³⁴ színeiből.

Tulajdonképen a sétánk véget ért. A turistát vagy fotóst ma már csak a libák ³⁶ bámulják meg Kereszturon.

Utószó, mely előszó is lehetett volna.

Önök, akik a diasorozatot végignézték, megkérdezik, mi volt a cél-
~~je~~ ezzel?

A nád-nak, mint építőanyagnak akartam emléket állítani. Ma a nádasok erősen pusztulóban vannak. Néhány évtizeddel ezelőtt még bőven volt nádás a Balaton mellékén is.

A gyerekkoromban az itt töltött nyarakon kóvályoghattam a nádi világban és képzeletem vagy barátaim képzelete érdekes nevekkel illette ezt az új és felfedezésre váró vízi világot.

A nádnak sok olyan haszna volt, ami ma már csak az emlékezetben él. Igaz, akkoriban becsülete volt a nádnak és némely településnek a rossz nádtermés nagyobb csapás volt, mintha a jég a búzát verte volna el. Valamikor a nád fénykorában sok faluban kétszer is arattak. Nyáron a gabonát vágják le, télen a nádat takarították be. Ha beállt a tél, hozzá lehetett fogni a nádvágáshoz.

Magának a nádvágásnak kétféle szerszáma is volt. A nádkasza rövidebb volt a rendesnél, de csak akkor használták, ha enyhe volt a tél és ladikból kellett vágni a nádat. Ez bizony keserves munka volt. A tolókaszát bármelyik falusi kovács elkészítette egy vagy két kaszából. Aztán ha eléggé hidegre ereszkedett az idő és kezdett hizni a jég a Balatonon, csak túlni kellett előre, a nád a kasza fölé kifeszített ágak közé hullott.

Ezután kötegeltek és kupokba rakták vagy egymásra dobták a kévéket.

Mire használták?

Kerítésnek, háztetőnek, kunyhónak, öltözőnek a vízparton, vészőt is készítettek belőle a halfogáshoz és még tüzelni is lehetett a pozdorjájával.

Sokoldalú "lengő csoda" volt a nád, ahogy ezt Takács Gyula költő barátom a Vizi dalban írta. Megérdemli, hogy emlékezzünk rá a régiek életében szerepet játszó nád-ra.

Bevezetés

A 3 diatár anyaga Balatonkeresztúr

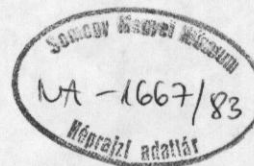
Bokroshegy

Barihegy

Vörs

Baglas

Ujlaki-hegy

a kereszturi templomról készült a-

nyagot tartalmazza. Összesen 96 képet.

A felvételeket Pentii II. félautomata, illetve Olympus 35 RC automata fényképezőgéppel készítettem, a belső felvételeknél vakut is használtam.

A felvételek 1972 és 1982 között készültek.

A terület földrajzi megértéséhez 2 vázlatrajzot mellékeltem.

Az anyagot a Somogy Megyei Múzeum által 1983-ban meghirdetett pályázat keretében állítottam össze és az korábban más pályázaton nem vett részt.

Pécs, 1983 március 15.

Jambrich Kázmér
/Jambrich Kázmér/

7623 Pécs Tompa M u 30

nyugd. tanár

életkor: 63